

Strategia „Zielonej architektury” we Wspólnej Polityce Rolnej na lata 2023–2027

Wojciech Krawczyk , Paweł Paraponiak , Agata Szewczyk

*Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy,
Zakład Systemów i Środowiska Produkcji, ul. Krakowska 1, 32-083 Balice k. Krakowa*

Komisja Europejska w 2018 r. przedstawiła wnioski dotyczące reformy Wspólnej Polityki Rolnej, które uwzględniały lokalne warunki i potrzeby państw członkowskich, odwołując się do problematyki zrównoważonego rozwoju, zakładającej m.in. odpowiednie relacje pomiędzy produkcją rolniczą a ochroną środowiska czy adaptacją sektora do zmian klimatu. Parlament Europejski i Rada uzgodniły swoje stanowiska negocjacyjne w sprawie reformy WPR, odpowiednio 21 i 23 października 2020 r., co umożliwiło rozpoczęcie rozmów 10 listopada 2020 r. Uzgodniono, że nowa WPR będzie wspierać rolnictwo zrównoważone z naciskiem na działania i praktyki prośrodowiskowe, które będą powiązane z ochroną gleby, wody i powietrza, zachowaniem bioróżnorodności, przeciwdziałaniem zmianom klimatu, dobrostanem zwierząt oraz ochroną zdrowia ludzi. Narzędziem do realizacji tego celu będzie wdrożenie krajowych planów strategicznych, zgodnych ze strategiami Europejskiego Zielonego Ładu i „od pola do stołu” oraz strategią na rzecz bioróżnorodności. Oznacza to, że WPR uwzględni w pełni prawodawstwo UE w zakresie środowiska i klimatu (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/IP_21_2711).

W nowym okresie programowania strategii dla rolnictwa proponuje się system tzw. nowej „zielonej architektury” WPR, składający się z wzajemnie uzupełniających się wymogów obowiązkowych oraz dodatkowych zachęt do stosowania praktyk rolniczych korzystnych dla środowiska

i klimatu. Elementem „zielonej architektury” będzie jeden plan strategiczny dla obu filarów poszerzony w zakresie klimatu i środowiska (I filar: warunkowość i ekoschematy + II filar: wieloletnie zobowiązania prośrodowiskowe). Dotychczasowa zasada wzajemnej zgodności (cross-compliance) oraz praktyki zazielenienia zostaną zastąpione tzw. systemem warunkowości, który składa się z wymogów podstawowych w zakresie zarządzania (wymogi SMR) oraz norm dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska (normy DKR). Odnoszą się one do obszarów obejmujących: klimat i środowisko, zdrowie publiczne, zdrowie zwierząt i zdrowie roślin oraz dobrostan zwierząt. Są to wymogi obowiązkowe, które będą musieli spełnić rolnicy ubiegający się o płatności bezpośrednie oraz płatności w ramach interwencji II filaru. W przypadku ich niewypełnienia przyznane płatności zostaną odpowiednio zmniejszone.

W celu zapewnienia większych korzyści środowiskowo-klimatycznych zostanie wprowadzona nowa norma DKR dotycząca ochrony terenów podmokłych i torfowisk. Tereny te przyczyniają się w dużym stopniu do retencji wód gruntowych i powierzchniowych, a przede wszystkim do magazynowania węgla asymilowanego przez rośliny (fot. 1). To jednocześnie siedliska wielu rzadkich gatunków, co czyni z nich rezerwuar ochrony bioróżnorodności, ulegający degradacji na skutek zmiany warunków hydrologicznych oraz sposobów użytkowania. Zdegradowane torfowiska uwalniają

pierwiastki biogenne do wód powierzchniowych i podziemnych, a emisja dwutlenku węgla zachodząca podczas mineralizacji torfu przyczynia się do zmian klimatu. Badania Gallego-Sala i in. oraz

Coopera i in., a także Jonesa i in., opublikowane odpowiednio w 2018 i 2017 r. wskazują, że torfowiska mogą spełniać rolę polegającą na pochłanianiu węgla jedynie przez najbliższe 100 lat.

Fot. 1. Torfowisko Doliny Izery – *Phot. 1. Jizera Valley peat bog*
(fot. D. Galus, dolny-slask.org.pl)

Ochrona gleby będzie celem normy zachowującej potencjał gleby ze szczególnym uwzględnieniem zatrzymania i zwiększenia zawartości materii organicznej i kompleksu sorpcyjnego (Krasowicz i in., 2011). Zacznie ona obowiązywać od 2023 r. w gospodarstwach powyżej 10 ha GO, wprowadzając dywersyfikację upraw z obowiązkiem stosowania co najmniej 3 różnych upraw, przy czym uprawa główna nie będzie mogła zajmować więcej niż 65%, a dwie uprawy główne łącznie nie więcej niż 90% gruntów ornych. Jeszcze większe znaczenie w zakresie zabezpieczenia gleby odegra norma DKR, przewidująca minimalny udział 4% powierzchni gruntów ornych w gospodarstwie wykorzystanych na obszary i obiekty nieprodukcyjne

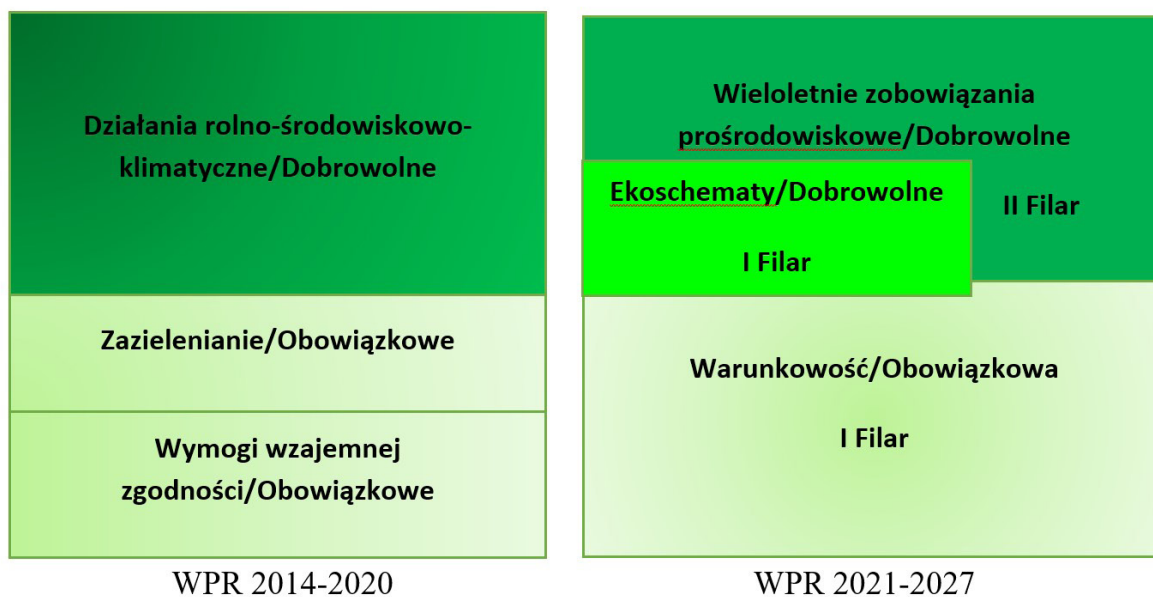
lub międzyplony, albo uprawy wiążące azot bez stosowania środków ochrony roślin. Obok wyżej wymienionych, istotny wpływ na ochronę jakości gleb oraz przeciwdziałanie erozji będą miały obowiązujące dotychczas normy dotyczące utrzymania na gruntach pokrywy glebowej w okresie pozawegetacyjnym czy też stosowania praktyk uprawy na gruntach położonych na stokach. Z kolei, dla ochrony jakości wód i przeciwdziałania jej zanieczyszczeniom istotne znaczenie będzie miało utrzymywanie stref buforowych wzdłuż wód powierzchniowych z ograniczeniami dotyczącymi stosowania nawozów azotowych. Znaczenie stosowania rozwiązań prośrodowiskowych w rolnictwie wraz z ich powiązaniem z systemem płatności jest

coraz mocniej podkreślane w każdej kolejnej reformie WPR, przeprowadzanej w ostatnich dwóch dekadach obecnego wieku. Rozwiązania na rzecz klimatu i środowiska uwzględnione w krajowym projekcie Planu Strategicznego dla WPR na lata 2023–2027 stanowią kontynuację tego trendu i są przedmiotem niniejszej publikacji.

Strategia „Zielonej architektury” i ekoschematy w nowej WPR

Zasada warunkowości WPR na lata 2023–2027 będzie stanowiła podstawę do określenia wymagań dla dodatkowo płatnych i dobrowolnych działań w ramach innych elementów „Zielonej architektury”, takich jak ekoschematy (I filar) czy prośrodowiskowe płatne zobowiązania wieloletnie w ramach II filaru (rys. 1). Ekoschematy mają skłonić rolników do realizacji korzystnych praktyk

dla środowiska i klimatu oraz wykreować możliwości ukierunkowania wsparcia na przejście na bardziej zrównoważone i przyjazne środowisku rolnictwo. Państwa członkowskie będą miały swobodę w ustalaniu warunków i wymogów, a także budżetu dla ekoschematów. Działania te będą miały charakter dobrowolnej dla rolników, ale obowiązkowej do wprowadzenia w Planie strategicznym WPR – rocznej płatności, odpowiadając konkretnym potrzebom środowiskowym w danym kraju UE (Plan Strategiczny WPR, 2021). Jednocześnie należy zaznaczyć, że nie stworzono odrębnego budżetu dla ekoschematów. Ich roczny sposób rozliczania w oparciu o planowane powierzchnie i z góry określone stawki bez możliwości zwiększenia w przypadku małej liczby wniosków, wiąże się utratą środków (wydatkowanie w roku bieżącym).

Rys. 1. Struktura WPR 2014–2020 i WPR 2021–2027

Fig. 1. Structure of Common Agricultural Policy 2014–2020 and 2021–2027

Projekt Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 (wersja 4.0) przyjęty przez Radę Ministrów na mocy uchwały z 14.12.2021 r. proponuje, aby w ramach 16 ekoschematów (tab. 1) jedną z wdrożonych praktyk, polegającą na ekonomicznym

i racjonalnym nawożeniu, która przyczyni się do optymalnego wykorzystania biogenów przez rośliny uprawne, było opracowanie i przestrzeganie planu nawożenia. Celem tego ekoschematu jest właściwe zarządzanie nawożeniem dostosowanym do zasobności gleb w azot, fosfor, potas,

magnez, wapń (N, P, K, Mg i Ca) i potrzeb roślin z wykorzystaniem analizy gleb i systemów wspomagania decyzji w zakresie nawożenia. Analiza chemiczna gleby umożliwia zastosowanie optymalnych ilości nawozów, co pozwala na uniknięcie wprowadzenia zbyt dużej ich ilości do gleby oraz ograniczenie ich wymywania i przenikania do wód gruntowych. Działanie to zawiera także wariant dotyczący wapnowania. Zabieg ten ma przeciwdziałać zakwaszeniu gleb, które stanowi istotne zagrożenie dla środowiska – pogarsza strukturę gleby, osłabia jej kompleks sorpcyjny i zdolność zatrzymywania wody oraz efektywność wykorzystania azotu i fosforu. Opisywany ekoschemat zastąpił proponowane w ramach wcześniejszych konsultacji projektu Planu Strategicznego działanie wykorzystujące narzędzie FaST (ang. *Farm Sustainability Tool for Nutrients*). Miało ono zawierać m.in. informacje o gospodarstwach dostępne w systemach IACS, LPIS oraz LUCAS i służyć rolnikom w podobnym celu. Ta testowana od stycznia 2020 r. przez Komisję Europejską we współpracy z Dyрекcją Generalną ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (DG AGRI) w wybranych krajach UE aplikacja nie została jeszcze zatwierdzona i wprowadzona do użytku. Powodem są ograniczenia uniemożliwiające jej wykorzystanie w poszczególnych państwach, a szczególnie brak powszechnego dostępu do Internetu na terenach wiejskich UE. Zastanawiające jest także wprowadzenie opisywanego ekoschematu w obecnej formie. Opracowanie i przestrzeganie planu nawożenia jest bowiem obowiązkiem większości gospodarstw, wynikającym z Programu azotowego obowiązującego na terenie całego kraju od 2018 r. Czy ekoschemat ten ma dotyczyć wyłącznie małych gospodarstw, które nie mają obowiązku przygotowywania planu nawozowego? A może kluczem jest właściwe zarządzanie nawożeniem z wykorzystaniem: „systemów wspomagania decyzji w zakresie nawożenia”, jak zapisano w charakterystyce tego działania? Czyli zastosowanie aplikacji, programów, czy innych rozwiązań z zakresu rolnictwa precyzyjne-

go, pozwalających na optymalne wykorzystanie pierwiastków biogennych przez rośliny uprawne. Tylko w tych przypadkach propozycja tego ekoschematu i jego zastosowanie w wybranych gospodarstwach są zasadne.

Drugi proponowany ekoschemat to ekstensywne użytkowanie TUZ z obsadą zwierząt, które pozwoli na ochronę bioróżnorodności poprzez właściwe gospodarowanie na użytkach zielonych o niskiej wartości produkcyjnej. Trzeci, dotyczący retencjonowania wody na TUZ, ma wpłynąć na poprawę gospodarki wodnej oraz zachowanie siedlisk hydrogeniczych. Kolejne ekoschematy związane ze wzbogacaniem gleby w materię organiczną oraz jej ochroną przed erozją, przyczyniające się także do zatrzymania wody, zahamowania ewaporacji oraz ograniczenia mineralizacji, a tym samym ucieczki azotu to: zróżnicowana struktura upraw, międzyplony ozime, wsiewki śródplonowe, uproszczone systemy uprawy, uwzględniające także zagospodarowanie resztek poźniwnych w formie mulczu, który zapobiega sptywowi powierzchniowym azotu i fosforu, prowadząc do wzbogacenia gleby w węgiel.

Wśród ekoschematów związanych z ochroną bioróżnorodności należy wymienić: obszary z roślinami miododajnymi, prowadzenie produkcji roślinnej w systemie Integrowanej Produkcji Roślin, biologiczną ochronę upraw, przeznaczenie 7% powierzchni gruntów ornych w gospodarstwie na obszary nieprodukcyjne. Inną grupę ekoschematów tworzą praktyki na rzecz ochrony powietrza: ograniczające emisję amoniaku, nakazujące wymieszanie obornika na gruntach ornych w ciągu 12 godz. od aplikacji, stosowanie płynnych nawozów naturalnych innymi metodami niż rozbryzgowo (fot. 2), tj. w formie aplikacji dogłębowej. Ich zadaniem jest ochrona przed nadmierną emisją związków azotu i zwiększenie jego depozycji w glebie. Redukcja emisji amoniaku hamuje jego uwalnianie i m.in. przenoszenie na setki kilometrów w postaci pyłów, które – jak udowodniono – transportowane w powietrzu z Europy Zachodniej były deponowane w wodach Morza Śródziemnego, a 50% spośród nich pochodziło

z terenów Holandii. Ponadto, z uwagi na pozytywny wpływ systemu rolnictwa ekologicznego na glebę, wodę i bioróżnorodność w ramach ekoschematów proponowana jest także płatność powierzchniowa do upraw ekologicznych. Rolnictwo ekologiczne zakazuje stosowania nawozów mineralnych, zalecając ekstensywną obsadę zwierząt, co przyczynia się m.in. do ograniczenia strat azotu i wzbogacania gleby w materię organiczną. Dużą wagę przykładają się także do dobrostanu zwierząt, który ujęty w ramach jednego

z ekoschematów proponuje dopłaty do większości gatunków zwierząt hodowlanych. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi planuje także wprowadzenie kolejnych praktyk przyczyniających się do kształtowania rolnictwa zrównoważonego i jego adaptacji do zmian klimatu. Rozważa wprowadzenie do I filaru ekoschematu dotyczącego precyzyjnego żywienia zwierząt, uwzględniającego zastosowanie odpowiednich programów komputerowych, a w 2023 r. wprowadzenie działania dotyczącego śladu węglowego.

Tabela 1. Lista ekoschematów zaproponowanych w Planie Strategicznym dla WPR na lata 2023–2027 (wersja z 14.12.2021 r.)

Table 1. List of ecoschemes proposed in the Strategic Plan for the CAP for 2023–2027 (version from 12.14.2021)

Nazwa ekoschematu <i>Name of the ecoscheme</i>	Proponowany obszar zastosowania (ha/gosp.) <i>Proposed area of application (ha/farm)</i>
Obszary z roślinami miododajnymi	3000
Ekstensywne użytkowanie Tuz z obsadą zwierząt	582 000
Międzyplony ozime/wsiewki śródplonowe	240 000
Opracowanie i przestrzeganie planu nawożenia	2 102 760
Zróżnicowana struktura upraw	500 000
Wymieszanie obornika na gruntach ornych w ciągu 12 godzin od aplikacji	1 248 000
Stosowanie płynnych nawozów naturalnych innymi metodami niż rozbryzgowo	40 000
Uproszczone systemy uprawy	775 000
Utrzymanie zadrzewień śródpolnych	1648
Utrzymanie systemów rolno-leśnych	3900
Retencjonowanie wody na trwałych użytkach zielonych	360 000
Przeznaczenie 7% powierzchni GO w gospodarstwie na obszary nieprodukcyjne	300 000
Prowadzenie produkcji roślinnej w systemie Integrowanej Produkcji Roślin	28 260
Biologiczna ochrona upraw	5000
Rolnictwo ekologiczne	512 649
Dobrostan zwierząt	3 461 797

Wieloletnie zobowiązania prośrodowiskowe w II filarze nowej WPR

Wieloletnie zobowiązania prośrodowiskowe będą kolejnym elementem zielonej architektury WPR. Zgodnie z projektowanymi przepisami UE oraz tak jak w obecnym okresie programowania, mają one mieć charakter dobrowolny dla rolnika.

Zobowiązania prośrodowiskowe w II filarze WPR nie mogą wykraczać ponad warunkowość oraz odpowiednie prawodawstwo krajowe i unijne oraz nakładać się na zakres praktyk objętych ekoschematami.

Interwencje te planuje się wdrażać w dużej mierze jako kontynuację obecnego podejścia

stosowanego w ramach PROW 2014–2020 (Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne, premie zalesieniowe i pielęgnacyjne). Obejmą one następujące działania:

- ochronę cennych siedlisk i zagrożonych gatunków na obszarach Natura 2000,
- ochronę cennych siedlisk i zagrożonych gatunków poza obszarami Natura 2000,
- ekstensywne użytkowanie łąk i pastwisk na obszarach Natura 2000,
- zachowanie sadów tradycyjnych odmian drzew owocowych,
- wieloletnie pasy kwietne.

Ich celem będzie promowanie praktyk rolniczych przyczyniających się do zachowania cennych siedlisk przyrodniczych i zagrożonych gatunków, utrzymania tradycyjnych odmian drzew owocowych, ochrony organizmów pożytecznych, w tym owadów zapylających oraz ochrony różnorodności krajobrazu. Z kolei, zachowanie zasobów genetycznych roślin uprawnych i zwierząt gospodarskich zostanie powiązane z dwoma działaniami:

- zachowanie zasobów genetycznych roślin w rolnictwie, zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie.

Zobowiązania środowiskowe będą realizowały wszystkie cele środowiskowe WPR, tj.: ochronę różnorodności biologicznej, wzmacnianie usług ekosystemowych, ochronę siedlisk i krajobrazu, zrównoważony rozwój i wydajne gospodarowanie zasobami naturalnymi, takimi jak woda, gleba i powietrze.

Działania inwestycje przyczyniające się do ochrony środowiska i klimatu oraz adaptacji rolnictwa do zmian klimatu w nowej WPR

Dopełnieniem interwencji o charakterze płatności do powierzchni lub zwierząt będą inwestycje w gospodarstwach rolnych, pozwalające ograniczyć presję rolnictwa na środowisko naturalne oraz klimat oraz służące ich ochronie. Inwestycje te będą obejmować urządzenia lub maszyny do stosowania nawozów naturalnych, mineralnych i wapniowych oraz precyzyjnego dawkowania nawozów i aplikacji dogłębowej, wprowadzania środków ochrony roślin z rozwiązaniami ograniczającymi ryzyko ich zniesienia oraz uprawy bezorkowej, a także przedsięwzięcia związane z OZE wykorzystywane w cyklu produkcyjnym (z biogazu rolniczego) i efektywnością energetyczną budynków gospodarskich służących do produkcji rolnej.

Fot. 2. Agregat z systemem węży wleczonych –*Phot. 2. Aggregate with dragging hose system*
(<http://www.w.pomot.pl>)

Stosowanie korzystnych praktyk środowisko-klimatycznych, np. uprawy bezorkowej, precyzyjnej aplikacji nawozów i środków ochrony roślin czy zakwaszania gnojowicy, wymaga nie tylko specjalistycznego sprzętu, ale także umiejętności użytkowania tych technologii przez wykwalifikowanych pracowników.

Istotnymi interwencjami o charakterze

środowisko-klimatycznym realizowanymi przez gospodarstwa rolne będą także projekty na rzecz adaptacji rolnictwa do zmian klimatu (zbiorniki gromadzące wody opadowe i roztopowe, instalacje do zagospodarowania wody deszczowej, instalacje do powtórnego obiegu wody, infrastruktura techniczna zakładana pod kątem adaptacji do niekorzystnych warunków pogodowych).

Literatura

- Cooper M.D.A., Estop-Aragonés C., Fisher J.P. et al. (11 more authors) (2017). Limited contribution of permafrost carbon to methane release from thawing peatlands. *Nat. Clim. Change*, 7: 507–511.
- Gallego-Sala A.V., Charman D.J., Zhao Y. (2018). Latitudinal limits to the predicted increase of the peatland carbon sink with warming. *Nat. Clim. Change*, 8: 907–913.
- Jones M.C., Harden J., O’Donnell J., Manies K., Jorgenson T., Treat C., Ewing S. (2017). Rapid carbon loss and slow recovery following permafrost thaw in boreal peatlands. *Glob. Change Biol.*, 23: 1109–1127.
- Krasowicz S., Oleszek W., Horabik J., Dębicki R., Jankowiak J., Stuczyński T., Jadczyński J. (2011). Racjonalne gospodarowanie środowiskiem glebowym Polski. *Pol. J. Agron.*, 7: 43–58.
- Projekt Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2021–2027 (wersja 4.0), przyjęty przez RM na mocy uchwały z 14.12.2021 r.
- https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/IP_21_2711
- <https://fastplatform.eu/>

GREEN ARCHITECTURE OF THE COMMON AGRICULTURAL POLICY 2023–2027

Summary

The new programming period for agricultural policy proposes the new CAP Green Architecture system, which consists of mutually complementary obligatory requirements and additional incentives to use agricultural practices beneficial for the climate and the environment. The Green Architecture will encompass one strategic plan for both pillars, extended for climate and environment (Pillar I: conditionality and eco-schemes + Pillar II: multi-annual environmental commitments). The previous cross-compliance and greening practices will be replaced with the conditionality system, which will consist of statutory management requirements (SMR) and Good Agricultural and Environmental Conditions (GAEC). The latter refer to the areas of climate and environment, public health, animal health, plant health and animal welfare. These obligatory requirements will have to be met by farmers applying for direct payments and payments for Pillar II interventions. Where these requirements are not met, the payments granted will be reduced accordingly.

Key words: CAP Strategic Plan 2023–2027, SMR, GAEC, Ecoschemes